

lahko le premožnejši oče – patriarh v bratski skupnosti, *fraterni*. Ključni pogoj za ugoden položaj v starosti je namreč predstavljala prav vpetost v sorodstvene mreže, ki je omogočala tudi finančno preskrbljenost, iz katere pa so bili izvzeti *popolani*. Preživetje preprostega ljudstva je bilo namreč odvisno od njihovega lastnega telesa, ko pa je to oslabilo, so se starci in starke za preživetje posluževali zlasti del, povezanih s katoliškim kultom smrti. Bedeli so pri umirajočih in umivali mrliča ali pa so si poskušali zagotoviti podporo špitalov in samostanov. Zanimiva je tudi avtorjeva teza, da je občasno prišlo celo do nekakšne zamenjave vlog, saj so nekatere ostarele hišne pomočnice lahko prevzele tudi vlogo "patrona". Ko je gospodar zanje naredil "kaj dobrega", je namreč v zameno pričakoval, da bodo s pobožnostmi na njegovo dušo priklicale pomoč svetnikov. Romano zaključijo z ugotovitvijo, da ostarelost ni pomenila le časovne stopnje na lestvici življenja, temveč se je neločljivo povezovala tudi s statusom in spolom, s tem pa zaokroži zadnji vsebinski sklop o manjšinskih skupinah.

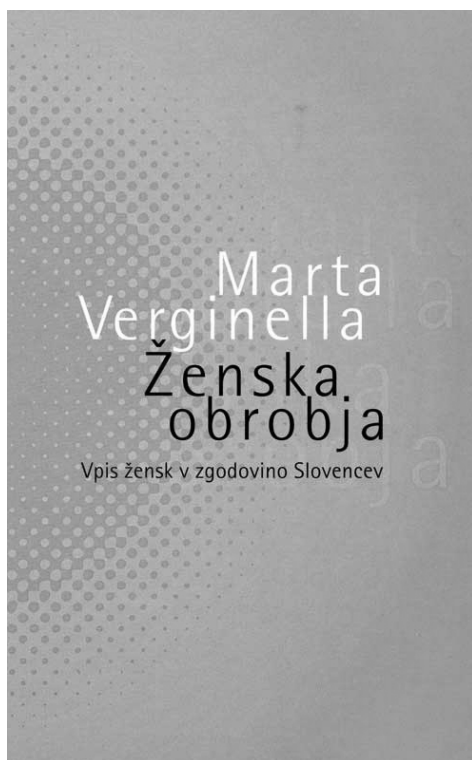
Zbornik *At the margins* tako podaja prepričljive primere, ki pričajo o dvoumnosti polnih družbeno-kulturnih obrobjih in o transgresivnosti meja, zlasti pa pušča odprto pot interdisciplinarnemu načinu preučevanja preteklosti. Mozaik raznolikih prispevkov torej sledi načelom nove zgodovine in prinaša na področje preučevanja zgodovine marginalnosti svojevrstno svežino.

Urška Železnik

Marta Verginella: ŽENSKA OBROBJA. Vpis žensk v zgodovino Slovencev.
Ljubljana, Delta, 2006, 203 str.

Letos je pri založbi Delta izšla monografija Marte Verginella, v kateri je avtorica združila osem predhodno že objavljenih esejev oziroma prispevkov, ki jih družijo ukvarjanje z zgodovino žensk. Delo "Ženska obrobja" odraža odkrito prizadevanje za prispevanje k "vpisu žensk v zgodovino Slovencev", kakor namiguje tudi sam podnaslov. Na potrebo po pisanju zgodovine, v kateri kot pomembne akterke nastopajo tudi ženske, že dolgo opozarjajo mnoge sugestije iz različnih disciplin in akademskih svetov, vendar pa je konkretne rezultate teh pobud še vedno mogoče prešteti na prste. Morda to še toliko bolj velja za slovensko zgodovinopisje, ki se v veliki meri še trdno oklepa tradicionalnega, moško-središčnega zgodovinopisja. Avtorica si torej prizadeva vsaj delno zapolniti ta manko, njene prispevke pa je tako mogoče razumeti kot delček v mozaiku ponovnega pisanja zgodovine, tokrat z vidika in pozicije žensk.

Posamezna poglavja v knjigi posegajo v nekatere segmente novejših slovenske zgodovine skozi izkušnje žensk, ali pa slovenske ženske umeščajo v širši evropski okvir ukvarjanja z ženskimi študijami in študijami spolov. Čeprav so prispevki

razvrščeni po datumu njihovega nastanka, bralec zlahka sledi rdeči niti, saj se na več mestih tudi vsebinsko prepletajo in dopolnjujejo, avtorica pa jih poveže tudi v uvodni besedi. Ženske v pričujočem zgodovinskem pisanju nastopajo v številnih vlogah; kot perice, učiteljice, hišne pomočnice, dame, proletarke, meščanke, podeželanke, matere, žene, vzgojiteljice, državljanke, dobrodelnice, in še bi lahko naštevali. Vsaka od njihovih družbeno-kulturnih situacij pa je specifična, zato tudi vsak prispevek v monografiji tvori celoto zase.

Prvo poglavje denimo obravnava prebivalke vasi Breg, ki so v 19. stoletju pravno-politično neenakost kompenzirale z vstopanjem v pomemben delež gospodarjenja s pridobitno dejavnostjo – krušarstvom. Če so bile v javni sferi podrejene, pa tega po mnenju avtorice nikakor ne bi mogli

trditi za zasebno sfero. Na prehodu v dvajseto stoletje je tako prestopanje meja med spolnimi vlogami sicer predstavljalo grožnjo družbeni kohezivnosti, zato je za ponovno "udomačevanje" žensk poskušala poskrbeti predvsem cerkvena retorika.

Opazovanje zgodovine (slovenskih) žensk skozi dolgo trajanje, ugotavlja avtorica, jasno prikaže vzpone in padce glede njihovega položaja v družbi. Vstopanje žensk v javno sfero je tako prikazano v poglavju *Naše žene volijo: o volilni pravici žensk v povojni Jugoslaviji in Sloveniji*, ki bralcu naslika tudi redefiniranje tradicionalnih ženskih atributov ter javnega in zasebnega prostora. Moško zaupanje v "prijeto" žensko "nagnjenost k pravičnosti" in "sposobnost zaznavanja krivic" je včasih preraslo v razočaranje nad dejstvom, da se ženske ne zavedajo "pravega" pomena volitev, ki ga je spremljala tudi nenehna bojazen pred "škodljivim feminizmom".

Avtorica – z umestitvijo žensk v kontekst vseevropskega nacionalnega gibanja v 19. stoletju – razkriva tudi pomembno dimenzijo nacionalnega ozaveščanja žensk. Ogrozitev tradicionalnih vrednot, ki so žensko podvrgle normi čistosti in ji določale prostor v družinski skupnosti, je narekovala hiter odziv širše skupnosti za ohranitev teh vrednot. To je seveda pomenilo tudi "poostritev" družbenega nadzora nad ženskami, ki se je med drugim pozunanjal v diskurzu o narodni časti. Šlo je torej za

ohranitev časti. Ne več zgolj osebne, moške, ženske ali družinske, temveč kar narodne, to pa je toliko bolj do izraza prihajalo v večnarodnostnem okolju, kjer je bilo prehajanje meja med "našim" in "tujim" vsakdanja potreba. Tudi v tem primeru so vlogo rizičnega segmenta družbe prevzele ženske, perice, ki so (z delom v tujih, italijanskih gospodinjstvih) nenehno prestopale meje in tako vstopale v "nečisti" in "nevarni" prostor *drugega*. Zato so bile še posebej podvržene nadzoru ustanov, kakršen je bil *Zavod sv. Nikolaja*, ki je (na podoben način kot nekdanji špitali) zagotavljal skrb za čast deklet in žensk ter preprečeval, da bi se te zaposlovale pri družinah, kjer bi bila "ogrožena" njihova narodna identiteta.

Četrto poglavje je namenjeno enemu pomembnejših poskusov zastavljanja novih vprašanj za zgodovino žensk, ki ni zgolj "beleženje reakcij in obramb žensk pred spremembami". Gre za delo Luise Accati, ki je šokiralo akademsko javnost, saj je italijanska zgodovinarica s kombiniranjem arhivskega gradiva, ikonografske analize in interpretativnega aparata psihoanalize, ter s poudarkom na miselnih vzorcih, simbolnih pomenih in gestah, zastavila drzno hipotezo, da je ženskam sposobnost samoopredeljevanja odvzela religija, ne pa znanost. Njena študija *Pošast in lepota: oče in mati v katoliški vzgoji čustev* odkriva pomembno mesto, ki ga ima ženska (v podobi Marije) v katoliškem imaginariju, obenem pa ugotavlja neobhodno odvisnost Matere od Sina, ki se kaže v favoriziranju (sicer nelagodnega) odnosa mati – sin, namesto odnosa mati – oče. Z odrinjanjem biološkega očeta in njegovo podrejenostjo moralnemu očetu (duhovniku) pa so "kleriki, neporočeni sinovi... očetom odvzeli nadzor nad hčerami in posredno nad ženskami nasploh". Ne le to: "Identiteta sina in identiteta matere se spojita in pasivna ženska identifikacija, ki jo prevzame duhovnik, omogoči nadzor nad ženskami" (str. 106–107). Vendar pa Marta Verginella te ugotovitve tudi aktualizira oziroma postavi v slovenski kontekst, saj meni, da je večstoletno priljubljenost Marijinega lika v času komunizma nadomestil lik partizanske matere, ki zato predstavlja "samo sveže preplasteno mater potridentskega katolicizma".

Vlogo slovenskih žensk v kolektivnih predstavah in njihovo vstopanje v javno sfero avtorica opazuje tudi od modernizacije dalje, pri čemer ponovno ugotavlja, da jim je bil javni prostor odmerjen le v okviru kategorije naroda. Nevarna grožnja tradicionalnim vrednotam in ustaljenim družbenim razmerjem je bila še vedno prisotna, narekovala pa je retoriko stare dihotomije narava – kultura (družba). Pri tem se je prvi pol dihotomije seveda vezal na žensko, kar je posledično "utemeljevalo" njeno nekompatibilnost s politiko. Dopuščanje političnih pravic, do katerega je kljub temu prišlo, pa ni odpravljalo prikritih diskriminacij, na primer tistih na delovnem mestu. Tako se je večkrat izkazalo, da enakopravnost še ne pomeni tudi enakosti. Poglavje *Od narodnih dam do emancipiranih deklet* želi torej prikazati različne vidike "polifone zgodovine" ženskega in feminističnega gibanja na Slovenskem. Nenazadnje so vsi ti poskusi umeščanja žensk v tedanje družbene kategorije ženskam omogočili tudi pogled v lastno preteklost in jim prinesli "občutek za žensko zgodovino".

Poglavje *O "pridobitnih ženskah" in nevidni ženski delovni sili* se nato dotakne vztrajno spregledovane in na obrobje potisnjene teme ženskega "dela na črno" in vprašanja vrednotenja dela hišnih pomočnic. Avtorica na to problematiko obenem naveže temo prestopanja socialnih in tudi nacionalnih meja, saj so se hišne pomočnice z obmejnega območja običajno zaposlovale v sosednji državi, želi pa tudi pokazati na številna dvomja, vezana na to dejavnost. Na eni strani je neodobravanje tega početja prehajalo od argumentacije o moralni spornosti do retorike o "tuji nevarnosti". Vendar pa je ta dejavnost za ženske pomenila določeno stopnjo finančne avtonomije, nemalokrat je prispevala tudi k izboljšanju blaginje, ter predstavljala pomembno potrditev za žensko samozavest. Nenazadnje pa, ugotavlja avtorica, se hišne pomočnice v študiji razkrivajo kot subjekti, ki kljub neugodnemu izhodiščnemu položaju znajo *"izkoristiti razlike med pravnimi redi in gospodarskimi sistemi in jih obrniti v svojo korist"* (str. 150).

Aktivno delovanje žensk v drugi polovici 19. stoletja, sicer v drugi sferi, opisuje avtorica tudi v prispevku *"Žensko poglavje": med nacionalnim angažmajem in bojem za žensko emancipacijo*. Organizirano žensko delovanje v Trstu je zajemalo na primer udejstvovanje znotraj čitalniškega gibanja, ki je bilo seveda tesno prepleteno z nocio pripadnosti narodu in vzgajanjem "njegovih sinov", v Ljubljani pa je narodnობუდბელებსკო delo dobivalo tudi obliko dobrodelnosti.

Zadnji prispevek v Ženskih obrobjih se dotakne še najsodobnejših preučevanj zgodovine žensk, ki so bila bežno nakazana že v poglavju o interdisciplinarno naravnemu delu Accatijeve. Osmo poglavje tako prikazuje razvoj ukvarjanj s preteklostjo žensk, od feminističnih študij do ženskih študij in študij spolov, pri tem pa zasleduje vseskozi prisotno težnjo po odkrivanju vzrokov za žensko izrinjenost iz različnih družbenih sfer. Uvrstitev izključno eminentnih ženskih figur v historio-grafska dela je nadomestilo šele marksistično zgodovino-pisje v šestdesetih in sedemdesetih letih, ki je pod lupo postavilo tudi povprečne ženske (vendar še ne v njihovi individualnosti). V osemdesetih je v ospredje prišla "nevtralizirajoča" kategorija *gender*, v okviru kulturnih študij pa so se srečale literarne, filozofske, komunikološke, zgodovinske in druge analize. Ves čas je seveda potekala tudi bitka za znanstveno priznanost teh tematik, kritike (zlasti s strani žensk samih) pa so opozarjale tudi na raznolikost kategorije ženske in potrebo po decentralizaciji pogleda nanjo. Marta Verginella se ob tem sprašuje, v kolikšni meri so se vsa ta prizadevanja iz mednarodnih akademskih krogov dotaknila slovenskega zgodovino-pisja oziroma, kolikšna je še trdnost mizogine tradicije v slovenski historiografiji. Za odgovor na to vprašanje je sicer še prezgodaj, vsekakor pa je njen prispevek eden tistih, zaradi katerih zgodovina žensk morda ne bo *"ostala le blede senca zgodovine moških"*...

Urška Železnik